

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 8 oktober 2021

Mål nr

B 6641-20

PARTER

Klagande

AR

Ombud och offentlig försvarare: Advokat BS

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Grov stöld

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2020-11-17 i mål B 7083-20

DOMSLUT

Högsta domstolen ändrar på det sättet hovrättens domslut att påföljden bestäms till villkorlig dom.

BS ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av AR i Högsta domstolen med 1 755 kr. Av beloppet avser 1 404 kr arbete och 351 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för denna kostnad.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

AR har yrkat att Högsta domstolen ska frikänna honom eller i vart fall lindra påföljden.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 2.

DOMSKÄL**Bakgrund**

1. Sedan tingsrätten frikänt AR har hovrätten dömt honom för grov stöld. Brottet bestod i att AR tillsammans och i samförstånd med en annan person på ett kafé olovligen tog en ryggsäck som innehöll bl.a. en identitetshandling och kreditkort samt kläder till ett icke ringa värde. Brottet bedömdes som grovt med hänsyn till att målsäganden hade ryggsäcken i sin omedelbara närhet. Påföljden bestämdes till fängelse i sex månader.
2. Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd i fråga om påföljd. Högsta domstolen har inte funnit skäl att meddela prövningstillstånd i målet i övrigt.

Frågan i Högsta domstolen

3. Frågan i målet är om det aktuella stöldbrottet är av sådan art att det finns skäl för särbehandling vid påföljdsvalet.

Bestämmelsen om grov stöld

4. För stöld av normalgraden döms till fängelse i högst två år. Straffskalan för grov stöld är fängelse i lägst sex månader och högst sex år. (Se 8 kap. 1 och 4 §§ brottsbalken.)

5. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det – enligt paragrafen i den i målet aktuella lydelsen – särskilt beaktas om tillgreppet har skett efter intrång i bostad eller annat liknande boende, om det avsett sak som någon bar på sig eller hade i sin omedelbara närhet, om gärningsmannen varit försedd med vapen, sprängämne eller annat dylikt hjälpmedel eller om gärningen annars varit av särskilt farlig eller hänsynslös art, avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada (se 8 kap. 4 § andra stycket brottsbalken i dess lydelse enligt SFS 2017:442, ändrad enligt SFS 2021:35).

6. Att ett tillgrepp avsett en sak som någon bar på sig har sedan brottsbalkens tillkomst varit en omständighet som särskilt ska beaktats vid bedömningen av om brottet är grovt. Att det tillgripna avsett en sak som någon haft i sin omedelbara närhet lades till i 8 kap. 4 § andra stycket genom en lagändring den 1 juli 2017. Syftet med de lagändringar som då gjordes är bl.a. att integritetskränkande inslag ska få större betydelse vid stöld och andra förmögenhetsbrott. Även annat än att gärningsmannen kommit i direkt fysisk kontakt med den bestulne ska kunna beaktas vid bedömningen av om brottet är grovt. (Se prop. 2016/17:131 s. 55 och 66 f.)

7. Av förarbetena framgår att den omständigheten att den bestulne har haft saken i sin omedelbara närhet innebär ett krav på att det ska vara fråga om ett

föremål som han eller hon – utan att bära det på sig – har haft under omedelbar kontroll. Avsikten med ändringen är bl.a. att tillgrepp av väskor och liknande som brottsoffret har ställt vid sina fötter eller lagt på en stol bredvid sig eller på en hatthylla ovanför sin sittplats som utgångspunkt ska bedömas som grova. (Se prop. 2016/17:131 s. 65 ff. och 91 f.) Det görs i lagstiftningsärendet inte några uttalanden om att det finns skäl att särbehandla den aktuella typen av stöld vid påföljdsvalet med hänvisning till brottets art.

Utgångspunkter för påföljdsbestämningen i detta fall

8. AR har begått en grov stöld. Brottet har, som hovrätten funnit, ett straffvärde som motsvarar fängelse i sex månader. Brottets straffvärde är i detta fall inte så högt att påföljden redan på den grunden bör bestämmas till fängelse och det är inte heller fråga om en återfallssituation. Avgörande för påföljdsvalet blir då om ett fängelsestraff är påkallat med hänsyn till brottets art.

Brottets art som skäl för fängelse

9. Enligt 30 kap. 4 § brottsbalken ska rätten vid val av påföljd fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Det innebär att ett alternativ till fängelse har företräde och att fängelsestraff ska väljas i sista hand. Som skäl för fängelse får rätten, utöver brottslighetens straffvärde och art, beakta att den tilltalade tidigare har gjort sig skyldig till brott.

10. Regleringen i 30 kap. 4 § infördes i samband med 1989 års påföljdsreform. Brottslighetens art som skäl för fängelse anknöt då till tidigare rättspraxis enligt vilken vissa brott skulle särbehandlas och leda till fängelse fastän de har ett begränsat straffvärde. Den praxis som fanns vid tiden för 1989 års reform har emellertid efter hand byggts på och fängelse har blivit vanligare som val av påföljd för brott med begränsat straffvärde jämfört med

vad som var fallet vid tiden för reformen. (Jfr ”Biosalongen” NJA 2017 s. 446.)

Brottets art och stöldbrott

11. Stöldbrott, liksom flera andra förmögenhetsbrott, särbehandlas normalt inte med hänvisning till brottslighetens art. Högsta domstolen har dock i ”Fickstölden” NJA 2009 s. 559 uttalat att sådana fickstölder som är att bedöma som grov stöld får anses vara av sådan art att det finns en presumtion för att döma till fängelse. Som skäl för ställningstagandet angavs att fickstölder i flera hänseenden har en speciell karaktär; de begås ofta i organiserade former och torde ofta ha yrkesmässig karaktär. Domstolen uttalade vidare att det är en typ av brottslighet som det ter sig särskilt angeläget att motverka och att det kan antas att fängelsestraff på detta område kan ha större preventiv betydelse än i andra sammanhang.

Betydelsen av brottets art i detta fall

12. Riksåklagaren har som skäl för att anse att det aktuella stöldbrottet bör särbehandlas vid valet av påföljd hänvisat till 2009 års rättsfall och anfört att stöld av saker som någon har i sin omedelbara närhet bör behandlas på samma sätt som fickstölder, eftersom det nu aktuella brottet har samma speciella karaktär som fickstölder. Det faktum att stöldbrott av detta slag och fickstöld efter 2017 års lagändring ska behandlas på samma sätt vid bedömningen av om brottet är grovt talar enligt riksåklagaren också för att de båda slagen av stöld ska behandlas på likartat sätt även när det gäller påföljdsvalet.

13. Grunden för att vissa brott har särbehandlats med hänvisning till deras art utgörs av uttalanden i förarbeten och avgöranden i rättspraxis. I rättsfallet ”De kinesiska kullagren” NJA 2014 s. 559 har Högsta domstolen utförligt behandlat betydelsen av brottslighetens art vid påföljdsvalet (p. 31–33). I domen uttalas att utrymmet för att, genom rättsutveckling i praxis, särbehandla

ytterligare brott med hänsyn till deras art är begränsat. Om en sådan särbehandling övervägs, ska beaktas om det finns ett särskilt behov av normbildning som det aktuella brottet kan föranleda. Ett sådant behov kan ha sin grund i att det typiskt sett rör sig om ett svårupptäckt brott eller att brottet innefattar en samhällsfara som inte reflekteras på annat sätt vid påföljdsbestämningen. Det är åtminstone delvis fråga om andra förhållanden än sådana som inverkar på straffvärdet. Det finns enligt domen anledning att iaktta stor försiktighet med att utan uttryckligt stöd i lagförarbeten särbehandla brott med hänsyn till intresset av allmän laglydnad.

14. Att ett tillgrepp avser en sak som någon har i sin omedelbara närhet är en omständighet som ska beaktas vid bedömningen av om en stöld är grov. Det kriteriet infördes alltså i lagstiftningen så sent som 2017. Lagändringen innebar att straffvärdet för den aktuella typen av stöld höjdes påtagligt. Att lagstiftaren i samband med 2017 års lagändring inte gjorde något uttalande om att sådana gärningar också bör särbehandlas vid påföljdsvalet talar mot att en sådan särbehandling ska göras.

15. Det saknas också underlag för bedömningen att den nu aktuella typen av tillgrepp har en sådan speciell karaktär som sägs i "Fickstölden" och att de två typerna av tillgrepp är så likartade att de på den grunden bör behandlas på samma sätt. Vad riksåklagaren har anfört motiverar alltså inte att det utöver den straffskärpning som nyligen skedde också ska finnas en presumtion för fängelse. Det har inte heller framkommit några andra omständigheter som talar för att brottet ska anses vara av sådan art att fängelse normalt ska väljas som påföljd.

16. Slutsatsen blir därför att grov stöld genom tillgrepp av sak som någon hade i sin omedelbara närhet inte ska anses vara av sådan art att fängelse normalt ska väljas som påföljd.

Påföljdsbestämningen i detta fall

17. Eftersom det inte finns skäl att särbehandla det aktuella stöldbrottet vid påföljdsvalet kan påföljden i detta fall bestämmas till villkorlig dom.
18. En villkorlig dom ska enligt 30 kap. 8 § brottsbalken förenas med dagsböter, om inte ett bötesstraff med hänsyn till skyldighet att fullgöra samhällstjänst eller andra följder av brottet skulle drabba den tilltalade alltför hårt eller det finns andra särskilda skäl mot att döma till böter.
19. AR har varit frihetsberövad i fjorton dagar med anledning av det aktuella brottet. Det finns därför särskilda skäl mot att förena den villkorliga domen med dagsböter.
20. Påföljden ska alltså bestämmas till villkorlig dom.

I avgörandet har deltagit justitieråden Gudmund Toijer, Johnny Herre, Agneta Bäcklund (referent), Svante O. Johansson och Stefan Reimer. Föredragande har varit justitiesekreteraren Elisabeth von Salomé.